

evlenme konusundaki rızasını bu şarta bağlamaktadır. Kişinin evlenme bayanının dikkate alınıp ileri sürdüğü şartın dikkate alınmaması, nikâh akdi esnasında ortaya konması gereken “karşılıklı rıza” konusunda kuşkularda doğuracaktır. Ayrıca ileri sürülen şartın gerçekleştirilmemesi halinde karı koca arasında aileyi sarsacak anlaşmazlıklar ortaya çıkabileceği unutulmamalıdır.

## **B. Nikâh Akdinin Sıhhat Şartları**

- 1. Evlenecek kimseler arasında geçici ya da hakkında ihtilaf veya şüphe olan bir evlilik engeli bulunmaması:** Evlenecek kimselerin birbirileri için uygun bir evlilik “*mahal*”li olmaları gerekmektedir. Daha önce belirtildiği üzere evlenecek kimseler arasında sürekli ve kat’î bir evlilik engeli bulunmaması nikâh akdinin in’ikad şartlarındadır. Buna göre bir kişinin halası ya da teyzesi ile nikâhlanması halinde bu nikâh münakid bir nikâh vasfını kazanamamakta ve batıl kabul edilmektedir. Sürekli ve kat’î evlilik engeli bulunmaması bu kimselerin aralarında ‘*aslî mahalliyet*’ olduğunu göstermektedir. Taraflar arasında geçici evlenme engelini bulunmaması ise nikâh akdinin sıhhat şartları arasında sayılmaktadır. Çünkü bir kimsenin halası ile evlenmesi hiçbir şekilde mümkün değildir. Fakat bir kimsenin baldızı ile evlenmesi mümkündür. Ancak zamanlama olarak kişinin eşi ile baldızı arasında aynı anda evli bulunması haramdır. Bu durumdaki bir kimse ile baldızı arasında ‘*fer’î mahalliyet*’ söz konusudur. Baldız ile olan evlilik, akdin rükunlarından kaynaklanan bir sebepten dolayı değil de rükun dışında kalan arızî bir sebepten dolayı haram olduğundan dolayı, burada zikredilen şart, akdin in’ikad şartlarından değil sıhhat şartlarından sayılmıştır. Aynı şekilde hakkında ihtilaf veya şüphe olan bir evlilik engelini bulunmaması da sıhhat şartlarındadır. Örneğin bir kimsenin, boşadığı eşi iddet döneminde iken baldızı ile evlenmesi böyle bir durumdur. Bu konu hakkında fakihler arasında bir ihtilaf vardır ve bu ihtilaf bir şüphe doğurmaktadır.

Hanefî mezhebine göre, bu sıhhat şartının bulunmaması halinde nikâh fasid kabul edilmektedir. Cumhur ise bu nikâhı bâtil saymaktadır. Akitlerin fasid ya da batıl olmasının ne gibi bir farklılık doğurduğu akit teorisi ele alınırken daha geniş bir şekilde ele alınacaktır.

- 2. İrade beyanının belirli bir zamanla sınırlanmamış olması:** Buna göre bir kimsenin “bu şehirde kaldığım sürece senle evlenmeyi kabul ediyorum” ya da “şu kadar süre evli kalmak şartıyla senle evli kalmayı kabul ediyorum” şeklinde bir irade

beyanında bulunması halinde yapılan nikâh sahih değildir. Bu şekilde yapılan nikâha *mut'a nikâhı* ya da *muvakkat nikâh* denir. Bu şekilde gerçekleştirilen nikâhın hükmü fesh edilmesidir. Çünkü evlilik sahih olmayacağı için bu evliliğin sona ermesi talâk olarak isimlendirilemez. Ca'ferî mezhebi diye de bilinen İmamiyye Şîa'sı Mut'a nikâhının caiz olduğu görüşündedirler. Onlara göre velînin izni olmaksızın ve şahitlerin bulunması şart koşulmaksızın Müslüman ya da kitabî kadınlarla, sürenin nikâh esnasında belirtilmesi şartıyla mut'a nikâhı yapılabilir. İmam Züfer, muvakkat nikâhın geçerli olacağını söyleyerek şu şekilde bir açıklama getirmiştir: Bu nikâh tıpkı geçersiz şartlar sürülen bir nikâha benzer. Dolayısıyla süre şartı geçersiz nikâh akdi geçerlidir. Ancak bu görüş genel kabul görmemiştir.

3. **Şahitlerin nikâha tanıklık etmesi:** Nikâhın sahih olabilmesinin şartlarından biri de nikâh esnasında velî dışında iki şahidin bulunmasıdır. Mâlikî mezhebinde şahitlik konusu 'aleniyyet' ile ilişkilendirilmiştir. Buna göre şahitlikten maksat nikâhın herkes tarafından duyulmasını ve nikâh konusunda çeşitli şüphelerin doğmamasını sağlamak olduğuna göre şahitlere, gerçekleştirmiş oldukları bu şahitliği başkalarına söylememelerinin tembihlenmesi halinde bu nikâh (*nihâku's-sir*) sıhhatini yitirecektir. Çünkü bu durumda nikâhın aleniyyetinin engellenmesi söz konusudur.

Şahitsiz gerçekleştirilen bir nikâhın hükmü fesh olunmasıdır. Caferî mezhebinde nikâh akdi esnasında şahitlerin bulunması ve nikâhın aleniyyet kazanması şart değildir. Ancak şehadetin ve aleniyyetin sağlanması müstehaptır. Oysa şahitlerin nikâh akdi esnasında bulunması gerektiği Hz. Peygamber tarafından açıkça bildirilmiştir.

4. **Akdin taraflarının nikâh konusunda karşılıklı rızasının bulunması:** İcâb ve kabûlün bulunması nikâh akdini kuran (in'ikâd) şartlardandır. Ancak bu icâbla kabûlün rızaya dayanmama ihtimali vardır. Rızaya dayanmayan bir irade beyanı ile gerçekleşen nikâh akdi sahih değildir. Bu konudaki genel yaklaşım bu şekilde olmakla birlikte ilk dönem Hanefî imamlardan zorlama altındaki bir kimsenin nikâhının ve talâkının geçerli olabileceğine dair çeşitli görüşler nakledilmiştir. Hz. Peygamber, zorlama ile yapılan tasarruflar hakkında "Allah benim ümmetimden hata unutma ve zorlama ile yapılan şeylerin sorumluluğunu düşürmüştür" buyurmaktadır. (İbn Mâce, Sünen, Talâk, 16.)
5. **Nikâh akdedenlerin hac ya da umre ihramında bulunmaması:** Mâlikî, Şâfî ve Hanbelî mezheplerine göre ihramda bulunan bir kimsenin nikâh akdetmesi

halinde bu nikâh sahih olmaz. Bu mezheplerin bu konuda esas aldıkları delil Hz. Peygamberin “ihrama giren kişi nikâh yapamaz” (Nesâî, Menâsik, 91.) şeklindeki hadisidir. Hanefiler ise hadisteki nikâh lafzının lügavi anlamda kullanıldığını ve ihramlının cinsel ilişkiden geri durmasının ifade edildiğini söyleyerek, ihramda bulunmamayı nikâh akdinin sıhhat şartları arasında saymamaktadırlar. Onlar bu görüşlerini Hz. Peygamber’in Meymûne bt. el-Haris’le ihramlı iken evlenmiş olması ile desteklemişlerdir.

6. **Mehir:** Mâlikî mezhebine göre mehirsiz yapılan nikâh akdi sahih değildir. Ancak mehrin nikâh akdi esnasında belirtilmesi şart değildir. Cumhûr ise herhangi bir mehir belirlenmese ya da mehir ödenmese dahi nikâhın sahih olacağını ifade etmektedirler. Onlara göre, mehir akdin rükunlarından biri olmayıp sadece bir tür hediyeden ibarettir. Dolayısıyla bu konudaki eksiklik akdin sıhhatine zarar vermez.

Mehirle ilgili hükümler de kısaca şu şekildedir:

Taraflar nikâh akdinden sonra da mehir miktarı konusunda anlaşabilirler. Hem mehir belirlenmiş hem de taraflar arasında cinsel birliktelik gerçekleşmiş ise erkeğin belirlenen mehri (*mehr-i müsemma*) kadına ödemesi gerekir.

Erkeğin, evlilik devam ederken ödemiş olduğu mehri boşanırken istemesi caiz olmaz. Çünkü ayeti kerimede “Bir eşin yerine başka bir eşi almak isterseniz, birincisine bir yük altın vermiş olsanız bile ondan bir şey almayın” (4. Nisâ 20) buyrulmaktadır. Mehrin belirlenip cinsel birlikteliğin gerçekleşmesi fakat gerçekleşen nikâh akdinde feshi gerektiren bir eksikliğin olduğunun anlaşılması halinde de hüküm aynıdır. Yani belirlenen mehir tam olarak verilmelidir.

Eğer, mehir belirlenmiş fakat cinsel birliktelik gerçekleşmeden boşanma vuku bulmuşsa belirlenen mehrin yarısının ödenmesi gerekmektedir. Bu durumda her iki tarafın da haklarından feragat etmeleri de ayeti kerimede övülen bir davranış olarak sunulmuştur: “Eğer onlara mehir tespit eder de kendilerine el sürmeden boşarsanız, tespit ettiğiniz mehrin yarısı onlarındır. Ancak kadının, ya da nikâh bağı elinde bulunanın (kocanın, paylarından) vazgeçmesi başka. Bununla birlikte (ey erkekler), sizin vazgeçmeniz takvaya (Allah’a karşı gelmekten sakınmaya) daha yakındır. Aranızda iyilik yapmayı da unutmayın. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görendir.” (2. Bakara, 237.)

Eğer taraflar mehir belirlemeden evlenmişler ve aralarında cinsel birliktelik gerçekleşmeden boşanmışlarsa herhangi bir mehir ödenmesi gerekli görülmemiştir. Ancak yaşanan bu olumsuz durum

karşısında kadını teselli etmek için erkeğin, kendi imkanları ölçüsünde kadına bir hediye vermesi tavsiye edilmiştir: “Nikâhtan sonra, henüz dokunmadan veya kendileri için belli bir mehir tayin etmeden kadınları boşarsanız bunda size bir günah yoktur. Bu durumda onları (hediye cinsinden bir şeylerle) faydalandırın. Durumu iyi olan kendi gücü oranında, darda olan da kendi gücü oranında örfü göre bir şeyler vermeli. Bu, iyilik sahiplerinin üzerine bir yükümlülüktür.” (2. Bakara, 236.)

Herhangi bir mehir belirlemeden nikâhlanıp aralarında cinsel birliktelik vaki olduktan sonra boşanma meydana gelmişse erkeğin ödemesi gereken mehir, *mehr-i misl*'dir. Bu ise boşandığı eşine çeşitli özellikler bakımından benzeyen diğer kadınlara verilen mehrin ortalamasıdır. Hanefilere göre *mehr-i misl* belirlenirken kadının ailesindeki diğer kadınların mehir miktarları da dikkate alınmalıdır.

Genel olarak bir evlilik akdi esnasında mehir belirlenirken, mehri ödemek durumunda bulunan kişinin maddî gücü dikkate alınmalıdır. Allah'ın, kişileri takatinden fazlası ile yükümlü tutmamış olması, insanlar için de çok önemli bir örnekliktir. Fazla mehir tespit etmenin, kadına verilen değer bir göstergesi olarak görülmesi ve bunun bir gururlanma vesilesi kılınması da dinî açıdan tasvip edilmesi mümkün olmayan bir davranıştır.

Nikâh Akdi esnasında ödenen mehre, *mehr-i muaccel*, nikâh akdinden sonraki bir zamanda ödenmesi kararlaştırılan mehre ise *mehr-i müeccel* denilmektedir. Mehrin tamamı muaccel ya da müeccel olabilir. Ancak örfü olarak mehrin bir kısmının muaccel bir kısmının müeccel olarak ödenmesi şeklinde yaygın bir adet olduğu da belirtmek gerekir.

- 7. Taraflardan birinin ölümcül bir hastalığa yakalanmamış olması:** Bu şart Mâlikîler tarafından öne sürülen bir şarttır. Ölümcül hastalıktan (*maraz-ı mevt*) maksat, yakalanan kişinin ölümüne sebebiyet vermesi beklenen hastalıktır. Bu şart, bir kimsenin, ölümcül bir hastalığa yakalanmışken malını satmasının ya da malından bir kısmının ölümünden sonra varisleri dışındaki bir kimseye verilmesini vasiyet etmesinin engellenmesi meselsinde olduğu gibi, mirasçıların haklarını korumaya yöneliktir. Çünkü ölümcül hastalık esnasındaki bir kimse, evlenerek yeni bir mirasçının ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir.
- 8. Evlenecek kimselerin belirli olması:** Bütün akitlerde olan “malûmiyyet” şartı nikâh akdi için de geçerlidir. Buna göre birden fazla kızı olan bir velî, hangi kızının nikâhını akdettiğini belirtmelidir. Aksi takdirde, bir

belirsizlik doğar ve bu belirsizlik anlaşmazlığa sebebiyet verir. Bu şart özellikle Şâfiîler ve Hanbelîler tarafından ileri sürülmüştür.

- 9. Velinin nikâh akdinde hazır bulunması:** Bu şart Hanefîler dışındaki fakîhler tarafından ileri sürülen bir şarttır. Çünkü onlara göre velî akdin rükunlarından biridir. Kızın velisinin rızası olmadan gerçekleştirilen nikâh akdi sahîh değildir. Velînin makul ve meşru bir sebep olmaksızın kızın gerçekleştirmek istediği evliliğe izin vermemesine “udl” denir. Bu durumda, yargı yoluyla bu kişiden velâyet hakkı alınabilir. Ancak velâyet sıradaki velîye değil yargıya geçer. Buna delil olarak, “aralarında anlaşmazlığa düşerlerse sultân, velîsi olmayan kimsenin velîsidir” hadisi gösterilmiştir.

### C. Nikâh Akdinin Nefâz Şartları

Kurulmuş olan bir nikâh akdinin sıhhat şartları sağlandıktan sonra nefâz şartlarının da sağlanması gerekir. Aksi takdirde nikâh akdinin hukukî sonuçları oluşmaz ve akit eksik kalmış olur. Bu şartlar şunlardır:

- 1. Tarafların ehliyyetinin tam olması:** Ehliyyetin tam olabilmesi için tarafların âkil olması, yani akli melekelerini kullanabilme konusunda herhangi bir engellerinin olmaması yanında bülûğ yaşına ermiş ve hür olmaları da gerekmektedir.
- 2. Daha yakın bir velî varken uzak velînin nikâh akdetmemesi:** Hanefîlere göre, velînin rızasının dikkate alınması gereken durumlarda evlenecek kişinin daha yakın bir velisi varken uzak bir velisinin rızasının yeterli görülmemesi gerekir. Buna göre bir kimsenin babası varken amcasının rızası yeterli görülmemiştir. Hanefîler bu şartı nefâz şartlarından sayarlarken Şâfiîler ve Hanbelîler sıhhat şartlarından saymışlardır. Bu ihtilafın hukukî sonucu şudur: Hanefîlere göre bu durumun telâfisi mümkündür. Daha yakın olan velînin rızasının alınmasıyla birlikte akit nâfiz hale gelir. Şâfiî ve Hanbelî mezhebine göre ise yakın velî varken uzak velînin rızasının alınmasıyla gerçekleştirilen akit sahîh olmadığından, düzeltilmesi mümkün değildir. Bu durumdaki bir nikâhın yakın velînin rızasının alınması suretiyle baştan yapılması gerekir.
- 3. Vekil ile müvekkilin vekalet konusunda ihtilaf etmemesi:** Vekalet yoluyla gerçekleşen evliliklerde vekilin vekâlet sınırlarını aşması ve vekaleti verenin kabul etmediği bir akitte bulunması halinde bu akit nâfiz olmaz. Nâfiz olmayan akdin hükmü ise *mevkûf* olmasıdır. Yani bu durumdaki bir akit, müvekkilin vekilin gerçekleştirdiği akdi kabul etmesi durumunda geçerlilik kazanır. Müvekkilin vekâlet verdiği şeklin

dışında gerçekleştirilen bu akdi onaylamaması halinde ise nikâh fesh olunur.

4. **Erkeğin, velisiz olarak gerçekleştirdiği bir evlilikte reşîd olması:** Bu şart Mâlikîlerin öne sürdüğü bir nefâz şartıdır. Buna göre bir erkek bülûğa erdikten sonra velîsinin izni olmadan da evlenebilir. Fakat bunun için reşîd olması, yani gerçekleştirdiği mâlî tasarruflarda doğru hareket edebilecek bir olgunluğa ermiş olması gerekir. Eğer rüşdü haiz değilse akdettiği nikâhın geçerliliği velîsinin iznine bağlıdır.
5. **Nikâhı akdedenin fuzûlî olmaması:** Hanefî ve Mâlikîlere göre, nikâh akdetme konusunda tarafların biri adına hareket etme yetkisi bulunmayan bir kimsenin gerçekleştirdiği nikâh nafiz değildir. Bu akdin geçerliliği fuzûlînin yetkisiz olarak temsil ettiği kimsenin bu akdi kabul etmesine (icâzetine) bağlıdır. Şâfîî ve Hanbelîler ise fuzûlînin bu tasarrufunun hiçbir geçerliliği olmadığını kanaatindedirler.

#### **D. Nikâh Akdinin Lüzûm Şartları:**

Bir akdin ana rükunları sağlandıktan sonra akdin kurucu (in'ikâd) şartları yerine gelmiş olur. Bu rükunların sahih bir şekilde bir araya gelmesi ise akdi biraz daha tamamlar. Nefâz şartlarının sağlanması ise akdin hukukî sonuçlarının doğmasını sağlar. Artık nikâh akdi tamamlanmıştır. Ancak, böyle bir akdin fesh edilmesi yönünde talep hakkı hala mevcuttur. Akdin lüzûm şartları, akdin fesh edilmesi talebi konusundaki bu hakkın da ortadan kalkmasını sağlar.

Nikâh akdinin lüzûm şartları şunlardır:

1. **Ehliyeti olmayan ya da eksik olan kimseleri evlendiren velînin baba ya da dede olması:** Delilik ya da bunama gibi sebeplerle akit gerçekleştirebilme ehliyetini tamamen kaybetmiş ya da yaşının küçük olmasından dolayı ehliyeti eksik olan kimseleri evlendirmek durumunda olan velînin evlenecek kimsenin babası ya da dedesi olması gerekir. Bunların dışında kalan velîlerin örneğin, kardeş ya da amcanın bu durumdaki bir kimseyi evlendirmesi halinde evlendirilen kimsenin söz konusu ehliyeti tam bir şekilde kazanınca akdin fesh edilmesini talep etme hakkı olur. Zira baba ve dedenin velayeti mücbir kabul edilmektedir (*velâyet-i mücbire*). Hanefîlerden İmam Ebû Hanîfe ile İmâm Muhammed bu görüştedirler. İmâm Ebû Yûsuf ise velîler arasında böyle bir ayırım yapmamakta ve bütün velîlerin mücbir velâyete sahip olduğunu söylemektedir.
2. **Kefâet:** Hanefî mezhebine göre akıl baliğ bir kadın, velîsinin izni olmadan evlenebilir. Ancak velî, kız ile evlendiği erkek arasından nesep, zenginlik, sosyal statü ve yaş bakımından bir denklik ya da uygunluk (kefâet)

görmüyorlarsa, yargı nezdinde bu akdin fesh edilmesi talebinde bulunabilirler. Özellikle Hanefiler kefaet meselesi üzerinde özellikle durmuşlardır. Ancak nikâhın fesh edilmesi konusunda talepte bulunma, evlenen kızın *asabe* cihetinden velilerine aittir. Asebe cihetinden veliler ise baba, babanın babası, amca ve kardeş gibi evlenen kız ile olan akrabalık silsilesi içerisinde bir kadın bulunmayan velilerdir.

Diğer mezheplerde kefaetin olmamasından dolayı nikâhın fesh edilmesi talebinde bulunabilmenin sadece velilere değil aynı zamanda ehliyeti olmayıp ya da eksik olup da evlendirilen kızlara da ait bir hak olduğu ifade edilmiştir. Buna göre bu durumdaki mecnun olan bir kız, akli başına geldiğinde, cünun halindeyken velisi tarafından evlendirildiği kişinin kendisine denk ve uygun olmaması gerekçesi ile nikâhın fesh edilmesini isteyebilir.

3. **Velinin razı olmadığı nikâhlarda mehir miktarının mehr-i mislden az olmaması:** Akil ve baliğ olan bir kadının velisinin rızası dışında evlenmesi durumunda velî kefaet açısından nikâhın fesh edilmesini talep edebileceği bir eksiklik göremiyorsa, bu nikâhın fesh edilmesini kıza verilen mehrin yeterli olmamasından dolayı da talep edebilir. Eğer hakim, talep sahibi olan velinin iddia ettiği gibi mehir miktarının mehr-i mislden az olduğunu tespit ederse bu nikâhın fesh edilmesine karar verebilir. Bu lüzûm şartı İmâm Ebû Hanîfe tarafından ileri sürülmüştür. Ancak koca mehri, mehr-i misle ulaşacak miktarda arttırsa fesh söz konusu olmaz.
4. **Erkeğin fizyolojik açıdan evliliğin gereklerini yerine getirebilecek durumda olması:** Ehliyeti olmayan ya da eksik olan bir kızın velî tarafından evlendirilmesi halinde, eğer kız erkekte bulunan fizyolojik eksiklerden rahatsız ise bu nikâhın feshi için yargıya talepte bulunabilir.

### III. MEŞRUIYYETİ KONUSUNDA İHTİLAFA OLAN NİKÂH ŞEKİLLERİ

İslam hukukuna göre nikâh akdinin nasıl oluştuğunu belirttikten sonra, tarih boyunca çeşitli toplumlarda görülen ve İslam hukukundaki nikâh akdi için belirtilen şartları taşıyıp taşımadığı konusunda ihtilaf olan evlenme biçimlerinden de bahsetmek yerinde olacaktır.

#### 1. İmâm Nikâhı

Gerek Türkiye’de gerekse diğer Müslüman toplumlarda nikâh genellikle dinî bir işlem olarak görülmektedir. İnsanların, nikâhın dinî bilgisi olan bir kimsenin huzurunda gerçekleştirilmesini ve nikâh esnasında çeşitli duaların okunmasını istedikleri